

O O I J S E G R A A F

NIEUWSBRIEF 1 • DECEMBER 2023

ARK Rewilding Nederland zet zich in voor méér, en wildere, natuur in Nederland. In de Gelderse Poort doen we dit door het versterken en verbinden van natuurgebieden, zodat dieren en planten meer leefruimte hebben en de natuur zich kan ontwikkelen tot robuuste, toekomstbestendige gebieden waar natuur én mensen bij gebaat zijn. De oude Waal-meander de Ooijse Graaf is een riviermoeras dat een nieuwe impuls nodig heeft om natuur én omgeving weer te laten profiteren. In deze nieuwsbrief leest u over de voortgang en delen we resultaten uit het gebied.

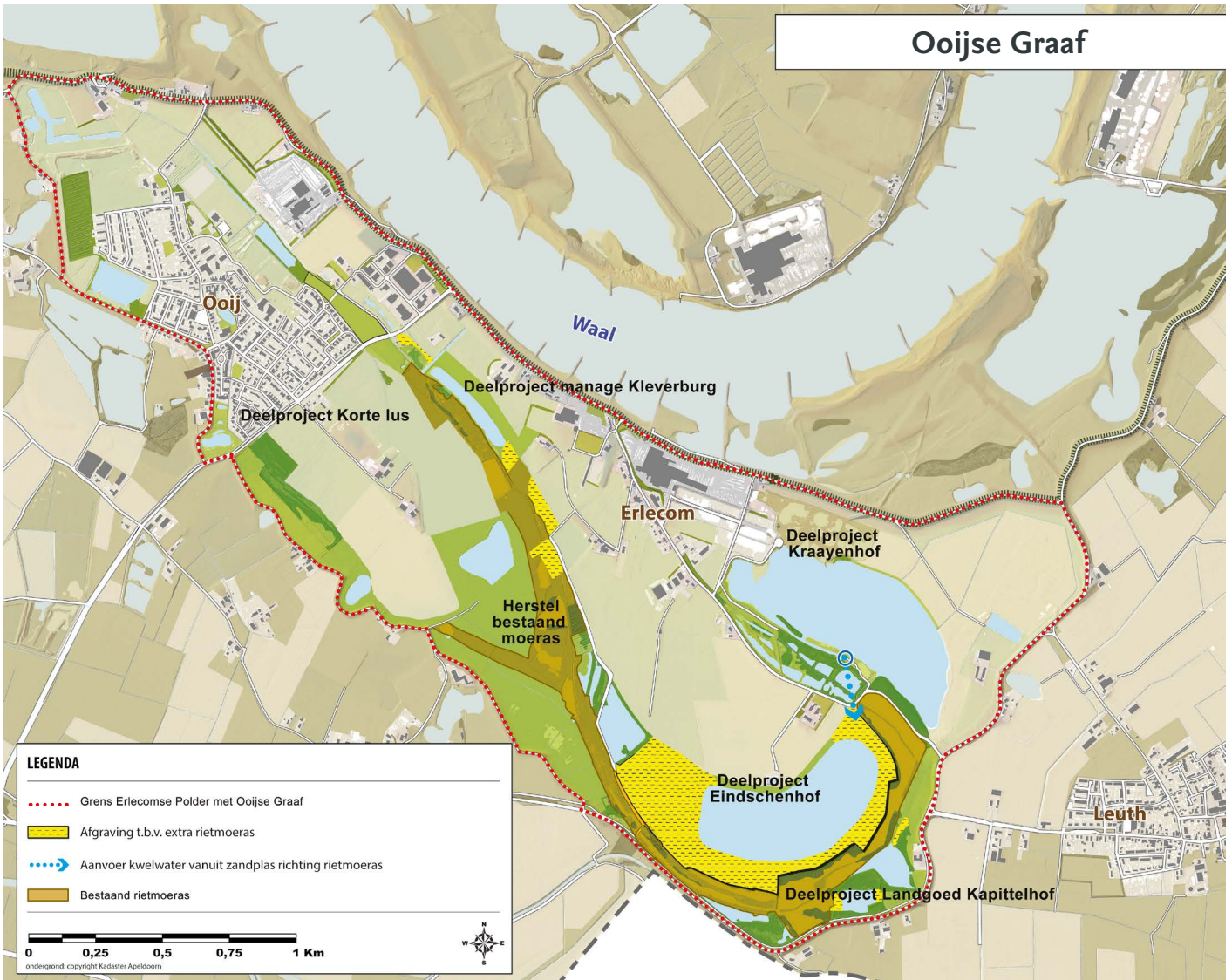
Deze nieuwsbrief van ARK Rewilding Nederland is mogelijk gemaakt door [Stichting Vivace](#).

Foto: Arthur de Bruin/WWF/ARK

INHOUD

Ooijse Graaf	2
Ambassadeur waardeert Ooijse Graaf	3
Gele bloemplant eet insecten	4
Deelproject Eindschenhof: samenwerking met zandwinbedrijf K3	5
Korte lus houdt Ooij droog en natuur nat	6
Natuurmensen in Ooijse Graaf	7
Ondergedoken in de Ooijse Graaf	8

OOIJSE GRAAF

De Ooijse Graaf is een oude rivierarm van de Waal, gelegen tussen de Ooijpolder en de Millingerwaard bij Nijmegen. De Ooijse Graaf is voor de verbinding van natuur in de Gelderse Poort van groot belang, maar de oude rivierarm en de daarin gelegen riviermoerassen zijn grotendeels verdroogd en verruigd.

Er zijn kansen om de natuur te herstellen en die wil ARK Rewilding Nederland graag grijpen. ARK heeft drie hoofddoelen voor de natuur van de Ooijse Graaf:

1. Realisatie van een klimaatbuffer met zo hoog mogelijk streefpeil waarbij negatieve effecten op andere functies in de omgeving voorkomen worden. Van het langer vasthouden van kwel- en regenwater kan zowel natuur als landbouw profiteren in tijden van droogte. Zo is berekend dat bij een peil van 9,50m + NAP (nu 9,15m) in het oostelijk deel van Ooijse Graaf per jaar gemiddeld 71% meer water kan worden vastgehouden.
2. Vergroting oppervlak laagdynamisch riviermoeras met verdubbeling van areaal rietmoeras tot ca. 50-60ha.

3. Stevige ecologische verbinding tussen de Nijmeegse stuwwal en de Millingerwaard die geschikt is voor soorten als boomarter, das, otter en op termijn ook grote hoefdieren.

Op dit moment voert ARK vier deelprojecten in de Ooijse Graaf uit. Daarmee herstellen we ca 30 ha bestaande natuur en kunnen we 25 hectare nieuwe natuur helpen ontstaan. Daarmee wordt de Gelderse Poort nog waardevoller als leefgebied, voor natuur en voor mensen. Het gaat om de 1) Kapittelhof, 2) het project Eindschenhof in samenwerking met K3, 3) de aankoop van de voormalige manege Kleverburg in Erlecom samen met Leven met het Land

en 4) het project korte lus. In deze nieuwsbrief worden de projecten 1, 2 en 4 kort toegelicht. Deelproject 3 komt in de volgende nieuwsbrief aan bod.

EEUWENOUDE RIVIERMOERAS HERLEEFT

Het rietmoeras rondom de Kapittelhof (25 ha) is een Europees beschermd gebied. Dat zegt iets over hoe waardevol het is. In de laatste decennia is het rietmoeras echter sterk verdroogd en daardoor verruigd en bebost geraakt. Vogelsoorten die in en bij rietmoerassen leven, zoals roerdomp en woudaapje zijn als gevolg daarvan helemaal verdwenen. ARK Rewilding

Nederland heeft daarom eind 2021 met steun van de Provincie Gelderland op haar percelen maatregelen getroffen zodat de rietmoerassen weer Natura2000-kwaliteit krijgen. Dit deden we door een kunstmatige populierenaanplant te verwijderen, dichtgegroeide rietpercelen te plaggen en dammetjes te verlagen voor betere waterdoorstroom. Hierdoor zijn kleine snippers riet weer beter met elkaar verbonden en is de kwaliteit van het rietmoeras verbeterd. Door het kappen van de hoge populieren is de openheid van het moeras hersteld en keerden bijzondere soorten van het moeras terug (zie bericht over Groot Blaasjeskruid). ■

AMBASSADEUR WAARDEERT OOIJSE GRAAF

De natuur weet kansen te herkennen. Als omstandigheden veranderen – liefst: verbeteren – dan reageren wilde soorten daar vaak onmiddellijk op. Nu in Ooijse Graaf het rietland zich herstelt en het oppervlak van dit moerastype toeneemt, hebben roerdompen het gebied echt gevonden.

Voor het tweede jaar op rij hebben de schuwe moerasvogels in de Ooijse Graaf gebroed. Twee paar zelfs! Een bij de manege De Kleverberg, en een paartje bij de Kapittelhof. Is dat bijzonder? Zeker! Roerdompen hebben een combinatie van leefgebied en voedsel nodig die op grote schaal uit Nederland is verdwenen. Dankzij natuurherstel keert deze moerasvogel hier en daar voorzichtig weer terug. Het gaat ARK niet alleen om roerdompen, maar deze moerasvogels zijn wel een indicatie dat we op de goede weg zijn. Als roerdompen profiteren, profiteert het hele leefgebied mee: vis-kraamkamers onderwater, plantengroei

en tal van andere soorten die in het moerasgebied kunnen leven. Niet voor niets werd de roerdomp hét symbool van de Ooijse Graaf

en genieten mensen bij zijn standbeeld van het steeds mooiere uitzicht, de geluiden uit het moeras en de geur van watermunt. ■

GELE BLOEMPLANT EET INSECTEN

Sommige planten hebben zich, in de loop van hun evolutie, ingenieus aangepast aan het leven in zulke mineraal- en voedselarme omstandigheden dat 'wortels as usual' geen optie zijn. Het vleesetende plantje Blaasjeskruid is zo'n plant, en in het schoonste water van de Ooijse Graaf is het hier en daar te vinden. Het plantje keerde terug in het gebied op de plek waar de kap van populieren

langs het landgoed Kapittelhof de schaduw wegnam van het kwelwater. Dat is bijzonder want Groot Blaasjeskruid is in Nederland een zeldzame plant. De naam 'blaasjeskruid' vertelt iets over hoe de plant aan het oppervlak drijft, om daar met deze blaasjes kleine waterdieren, zoals muggenlarven en watervlooien, te vangen. De Flora van Nederland legt de werking mooi uit:

Ieder blaasje heeft een opening die wordt afgesloten door een klep. Deze kan naar binnen openen en niet naar buiten. Binnen het blaasje heerst een onderdruk. Wanneer een kleine waterbewoner de omgeving van het blaasje nadert wordt de klep gestimuleerd om te openen. Er wordt een sein gegeven via aanraking van een van de voelharen die op de buitenkant van de klep groeien. De wanden van het blaasje expanderen en zuigen water naar binnen, waarmee de prooi meegezogen wordt. Na ongeveer een half uur is de inhoud verteerd en wordt het vangmechanisme hersteld. Sterharen aan de binnenzijde van de blaaswand spelen een rol bij de absorptie van water waardoor het blaasje weer in onderdruk positie komt te staan.

DEELPROJECT EINDSCHENHOF: SAMENWERKING MET ZANDWINBEDRIJF K3

In één van de vier deelgebieden van Ooijse Graaf (Eindschenhof) werken we samen met K3 om 18 hectare laaggelegen akkerbouwgrond om te vormen naar moerasgebied. K3 financiert deze gebiedsontwikkeling door op een aangrenzend perceel van dezelfde particuliere eigenaar industriezand te winnen waarbij een plas van 20 ha ontstaat. Deze samenwerking tussen partijen is cruciaal omdat anders geen extra moeras kan worden ontwikkeld langs de bestaande Ooijse Graaf en het waterpeil niet kan worden aangepast.

Door een tweetal organisaties zijn zienswijzen ingediend op het zandwinproject van onze projectpartner K3. De vragen richten zich vooral op de onzekerheden in de omvang, de kwaliteit en het beheer van de te realiseren moerasnatuur. Ze richten zich op die projectdoelen waar juist ARK zich voor weet opgesteld. ARK is blij met de ontvangen input. Wij hebben ons ingezet om op basis van deze punten kwaliteit van beheer, areaal natuur en waterbeheer aan te scherpen.

VRAAG EN ANTWOORD

Kan het moeras ook zonder zandwinning worden gerealiseerd en gefinancierd?

Helaas niet. De landbouwgronden die door hun ligging geschikt zijn voor moerasontwikkeling zijn particulier eigendom. Er zijn voor deze percelen geen aankoop-

subsidies van overheden beschikbaar. De percelen zijn geen onderdeel van het Gelders Natuurnetwerk. Ook is het bedrijf geen stikstof-uitstoter. Omdat met overheids-subsidies niet meer betaald kan worden dan de reguliere marktwaarde zal de aankoop van deze akkerbouwpercelen de komende jaren geen realistische optie zijn.

Wordt met zandwinning bodemstructuur vernietigd?

In beperkte mate. Net als in grote delen van de totale Erlecomse Polder is de kleilaag aan het oppervlak afgegraven door de baksteenindustrie. Zo ook het gehele, voor moeras en zandwinning te vergraven, akkerland. Na de kleiwinning zijn de percelen opgehoogd en aangevuld met zand dat is aangevoerd uit het Wylerbergmeer. De diepere zandige ondergrond (enkele meters onder huidig maaiveld), die door de zandwinning wordt uit-

gegraven, bestaat uit oudere (pleistocene) afzettingen waarin geen oude rivierlopen liggen.

Zorgt een diepe plas wel voor betere waterhuishouding? Verdroogt het gebied juist niet?

Volgens uitgebreid hydrologisch onderzoek door Witteveen+Bos zorgt de nieuwe plas voor een bufferende werking van de waterstanden. Bij veel neerslag en/of hoogwaters op de rivier lopen de waterstanden wat minder snel op dan nu en tijdens droge periodes zullen de peilen minder ver wegzakken. De kans op lage voorjaarspeilen en droogval in het broedseizoen wordt kleiner. Overigens is tijdelijke droogval in de nazomer verder gunstig voor de ontwikkeling van riet (verjonging, vertering van strooisellaag).

Is inlaat van oppervlaktewater slecht voor het beschermde Naturazoo-gebied?

Het belangrijkste doel waarvoor de Ooijse Graaf is aangewezen als N2000 gebied zijn rietvogels als Roerdomp en Grote karekiet. Voor de ontwikkeling van rietmoeras waarin deze soorten broeden, is een hoog voorjaarspeil van groot belang. In drogere voorjaren kan water vanuit de bestaande plas worden benut om het waterpeil in het oostelijk deel van het natuurgebied te verhogen. Voor rietmoeras en de beschermde vogels geldt immers: beter

Foto: Arthur de Bruin/WWF/ARK

wel dan geen water. De kwaliteit van het water uit de bestaande plas is daarbij geen beperking, want de kwaliteit van dynamische rivierbegeleidende rietmoerassen is niet gebonden aan voedselarm regenwater of grondwater-rivierkwel. Sterker, ook in voedselrijk rivierwater ontwikkelt zich rietmoeras (bijv. Tiengeboden in de Ooijpolder en verder stroomafwaarts de Biesbosch). ■

KORTE LUS HOUDT OOIJ DROOG EN NATUUR NAT

Kan overtollig water uit het dorp Ooij efficiënter worden afgevoerd naar de Waal? In opdracht van de Provincie Gelderland en in samenwerking met Staatsbosbeheer, Waterschap en gemeente onderzoekt ARK deze vraag. Nu loopt dit (stedelijke) water eerst ruim 2km oostwaarts langs de Ooijse Graaf om vervolgens via het Meertje weer westwaarts te stromen: een erg lange route.

Voor de Klimaatbuffer Ooijse Graaf is de zogenoemde 'korte lus' belangrijk omdat de waterhuishouding van het resterende landbouw- en natuurgebied eenvoudiger kan worden geregeld. In de toekomst willen we zoveel mogelijk schoon rivierkwelwater in dit gebied vasthouden. Door een 'knip aan te brengen' tussen de afvoer van het dorp Ooij en de rest van de Erlecomse Polder kan Ooij net zo droog blijven en kan de waterhuishouding in het

Foto: Arthur de Bruin/WWF/ARK

natuurgebied Ooijse Graaf verbeteren: goed voor de natuur en gunstig voor de landbouw in tijden van droogte.

De bureaustudie zal eind 2023 gereed zijn. Samen met de overheden wordt dan een keuze gemaakt over het eventuele vervolg van het project. Dan zal ook uitgebreidere communicatie plaatsvinden. In een van de volgende nieuwsbrieven dan ook meer hierover. ■

Foto: Harvey van Diek

De boerderij van Saris en Van Pelt. Vanaf deze plek, waar nu 'De Roerdomp' staat, zag Frank Saris in 1972 zijn allereerste Woudaap. Je keek vanaf die plek ook uit op het huis van de toenmalige jachtopziener, met kweek van patrijzen en fazanten aan huis. Tijden veranderen!

NATUURMENSEN IN OOIJSE GRAAF

Voor ARK zijn Ria van Pelt en Frank Saris een waardevol stel 'ogen, oren, hersens en hart' in de oude Waalmeander. Langs Ooijse Graaf liggen dorpen en verspreid ook boerenbedrijven en woonboerderijen. Een ervan, charmant gelegen aan de Kapitteldijk en groen-omzoomd, heeft de afgelopen jaren een metamorfose ondergaan.

Natuurlijkhebbers Frank Saris en Ria van Pelt streken er neer om nóg meer in verbinding met de natuur te kunnen leven. "Meester Sandor Verkaart, van de school hier in Leuth, komt hier nu met de Leuthse schoolkinderen naartoe om te kijken naar het ringen van vogels voor onderzoek" vertelt Ria enthousiast. Ria, actief als voorzitter van het IVN in de regio: "We vinden het fijn om op zo'n manier met deze prachtige plek iets te kunnen delen en ook anderen helpen ontdekken wat een bijzonder gebied dit is! We zien dat ook in onze eigen familie. We hebben kleinkinderen en die struinen hier heel graag door de ruigte. Afgelopen zomer kwam onze kleindochter opgewonden aanzetten: ze had een medicinale bloedzuiger gevonden aan de rand van de plas." Dat ze daar zo blij van wordt laat wel zien dat iets van de natuurpassie van Frank en Ria op haar is overgeslagen. Én er is reden voor blijdschap, want in Nederland is deze soort zeker niet algemeen (en voor liefhebbers: de paringsdans van medicinale bloedzuigers is een soort onderwatertango die heel bijzonder is om te zien!).

Frank is na een leven lang in de natuurbescherming werkzaam te zijn geweest nog steeds diep-inhoudelijk betrokken. Zijn niet-kinderachtige bureau is omgeven door én gevuld met boeken, kaarten en rapporten. Hij vertelt dan ook met haast encyclopedische kennis, maar niet minder enthousiasme, over de vogelontwikkelingen sinds ARK begon met de gebiedsontwikkeling van de Ooijse Graaf. Zijn ogen glinsteren als hij vertelt over een dodaars die hij op slechts één meter van zijn gezicht zag, vijf jonge ijsvogels waren een ander hoogtepunt. En beiden zijn trots op de nu twee paar roerdampen die 'hun' Ooijse Graaf weer als hun leef- en broedgebied hebben gevonden.

Frank en Ria bruisen van de plannen om natuur én sociale initiatieven aan elkaar te knopen. Zo werken ze met mensen uit de omgeving aan het inrichten van een voedselbos en vonden Oekraïense oorlogsvluchtelingen een warm welkom onder hun dak. ■

ONDERGEDOKEN IN DE OOIJSE GRAAF

Fotograaf Arthur de Bruin is gespecialiseerd in de wereld onder water. Op verzoek dook hij onder in de Ooijse Graaf. We wisten al dat in de waardevolle moerassen veel te zien zou zijn, maar hoe spectaculair het er uit ziet was een opsteker. We nemen u graag mee in de Ooijse Graaf.

Als onderwaterfilmer en -fotograaf ken ik heel wat wateren van Nederland en Europa als mijn broekzak: van kleine beekjes tot wilde rivieren. Maar soms word ik ineens verrast door iets moois dichtbij huis. Eenmaal onderwater heb je niet door dat de streekbus regelmatig vlaks langs het water rijdt en kom je in totaal andere wereld.

In zijn langgerektheid bestaat de meander van de Ooijse graaf uit allemaal losse watertjes die niet met elkaar verbonden, en allemaal anders zijn.

In de ringsloot die het moeras scheidt van het landbouwgebied verraden de lila bloemen van de waterviolier, die boven het water uitsteken, dat schoon kwelwater uit de grond het gebied binnenkomt.

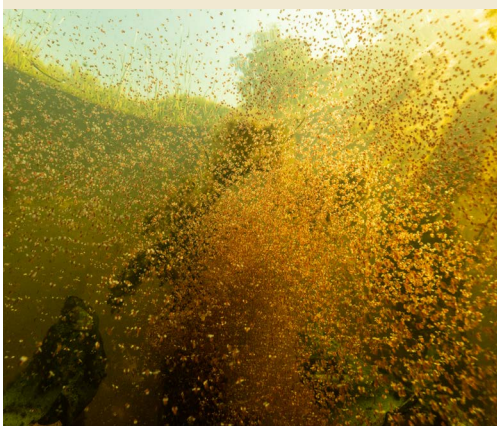
De invloed van grondwater zie je ook aan de weelderige groei van Lidsteng. Vanuit meer dan anderhalve meter diepte groeien deze planten omhoog op zoek naar licht. Uiteindelijk groeien ze boven het water uit. Het is zo dicht begroeid, dat ik met nauwelijks door de plantenmassa heen kan worstelen.

In de meest ondiepe en moerassige delen, waar het water al bijna land is, voert Waterscheerling de boventoon. Deze ondiepe delen vallen regelmatig droog en dat zie je terug in de dieren die er leven.

Ik kom geen vis tegen maar zie zeldzaam grote wolken knalrode watervlooien; er lijkt haast geen plek meer voor het water zelf. Ik zie muggenlarven, kevers en mijten en stuit op de larve van een geelgerande watertor: het bruist hier van het leven.

In de diepere delen van het moeras hangt een vreemde, orangerode waas. Het is ijzerrijk kwelwater, dat door haar lange weg door de bodem roestig is geworden. Dit koude grondwater mengt niet makkelijk met de rest en er treedt 'stratificatie' op. Hierbij komt het warmere, heldere water bovenop het koude en oranje kwelwater te liggen.

Niet vaak zag ik dit verschijnsel zo duidelijk. Ik controleer het even met mijn hand en voel het direct, dit grondwater voelt een stuk kouder dan het heldere water erboven.

In de diepere delen van oude kleiputten vind ik ook vissen zoals baars, vetjes en bittervoorns. Net als de enorme wolken jonge rietvoorn vinden ze hier in het waterriet van de oever geschikt opgroei gebied. Dit is het voedsel voor roerdompen die in het rietmoeras zijn teruggekeerd!

Na een dag onderwater in de Ooijse Graaf is de potentie voor een rijke waternatuur, gezond en vol met leven meteen duidelijk. Stiekem hoopte ik (tegen beter weten in) op een ontmoeting met een van de zeldzamere bewoners van dit verborgen moeras, zoals een Otter, een Grote modderkruiper of een Roerdomp die zijn hoofd even onderwater steekt om mij te bekijken. Ik moet het doen met een jong snoekje dat zich onzichtbaar waant onder het blad van een gele plomp.

Over een paar jaar kom ik nog eens terug om die Otter, Grote Modderkruiper of Roerdomp te zoeken.

*Gijs Kurstjens
is projectleider
Ooijse Graaf voor
ARK Rewilding
Nederland*

Heeft u een vraag over het natuurherstel in de Ooijse Graaf? Stel deze dan via gijs.kurstjens@ark.eu. Ook kunt u contact opnemen met ARK Rewilding Nederland via info@ark.eu. Meer weten over ARK en onze projecten? Kijk dan op www.ark.eu.

ONTVANG OOK DE NIEUWSBRIEF OVER OOIJSE GRAAF

Wilt u op de hoogte worden gehouden van de voortgang van het project en van ontwikkelingen in de natuur van de Ooijse Graaf? Meld u dan aan voor de nieuwsbrief door middel van een mailtje aan info@ark.eu o.v.v. 'Nieuwsbrief Ooijse Graaf'.

SAMENWERKENDE PARTNERS

- Provincie Gelderland
- K3
- Leven met het Land
- Staatsbosbeheer
- WNF
- Waterschap Rivierenland
- Emmerik Milieu Fonds
- Stichting Vivace
- Familie Brackee
- particulieren